

አሥመራ ዩኒቨርሲቲ
ASMARA UNIVERSITY

ብዛዕባ ቋንቋን ባህልን ቢሊን ዝምልከት ሰሚናር
ክፍሊ ፩

Bilin Language & Culture Seminar
Part 1

*Organized by the Institute of African Studies
Asmara, 21 June 1986*

አሥመራ ፣ 14 ሰኔ 1978 ዓ. ፓ.

ክፍለግርጾም ሓምደ 1986a:

መሰረትን ምዕብልናን ቋንቋ ብሊን: ሓጺር መግለጺ:

ብዛዕባ ቋንቋን ባህልን ብሊን ዝምልከት ሰሚናር: ክፍለ I.

ኣብ ኣስመራ ዩኒቨርሲቲ ብናይ ኣፍሪቃ መካነ ምርምር ኣተዳለወ

Kiflemariam Hamde, 1986a. The Origin and Development of Blin Language. A paper presented at the Blin Language and Culture Seminar: Part I. Organized by the Institute of African Studies, Asmara University, Asmara. June 14 (Blin and Tigrigna)

1. መሰረትን ቋንቋ ብሊን
2. ናይ ብሊንን ኣገውን ዝምድና
3. ናይ ሎሚ ኩነታት ቋንቋ ብሊን

መደምደምታ

1. መሰረት ቋንቋ ብሊን

ቋንቋ ብሊን ሓደ ካብቶም ኣገውኛ ተባሂሎም ዝኸፈሉ ቋንቋታት ኢዩ። ኣገውኛ እውን ንባዕሉ ሓደ ክፍለ ናይ ኩሻቂ ቋንቋታት ኢዩ። ቋንቋ ኣገው ኣብ ኣርባዕተ ዋና ክፍላታት ይምቀል (1):

1. ቃምጣ ዝበሃል ኣብ ላስታን ኣውራጃ ዋግን ዝዝረብ ክኸውን እንከሎ እዚ ቋንቋ እዚ ሎሚ ዳርጋ ብኣምሓርኛ እናተተኸኤ ይኸይድ ኣሎ።
2. ኣዊያ ወይ ድማ ኣውኛ ዝበሃል ቋንቋ ኣብ ጎጃም ክፍለ ሃገር ኣብ ኣውራጃ ዳንግላ ዝዝረብ ምስ ቃምጣ ኣነጻጸርካ ብመጠኑ ብኣምሓርኛ ብዙሕ ዝተዳኸመ ኢዩ።
3. ቋንቋ ብሊን ኣብ ኤርትራ ክፍለ ሃገር ኣብ ኣውራጃ ሰንሒት (ከረን) በጎስ ኣብ ዝበሃል ፍሉይ ቦታ ዝዝረብ ኢዩ።
4. ቅማንጥ ዝበሃል ቋንቋ ኣብ ጎንደር ክፍለ ሃገር ዝዝረብ ኢዩ።

ሊቃውንቲ ከም ዝምስክርዎ ንቋንቋ ኣገውኛ ካብ ካሊእ ኩሻቂ ወይ ሴማዊ ልሳናት ዝፈልይዎ ድምጽታት እዞም ዝሰዕቡ ይኹኑ (2):

1ይ: እቲ ብፍላይ ኣብ ኣገውኛ ጥራሕ ዝርከብ ድምጺ ኻ ኢዩ። ንኣብነት ለኻታ (ሸውዓተ): ለጃ (ክልተ): ሱኻ (ሰም)

2ይ: እቶም ካብ ኣገውኛ ከም እተወሰዱ ዝግመቱ ኣብ ግዕዝ ዝርከቡ ፍደላት ከም እኒ ኩ። ጎ። ቈ። ብብዝሒ ይርከቡዎ (3)። እቲ ካልኣይ ፊደል ኻ ኣብ ካሊእ ቋንቋታት ኣገው ከም መጀርምሪ ወይ ኣብ ማእከል ወይ ኣብ መጨረሻ ናይ ሓደ ቃል ክኣቱ ይኸእል። ኣብ ብሊን ግን እዚ ፊደል እዚ ናይ ሓደ ቃል መጀመሪ ዝኾነሉ ጊዜ ፈጻሙ የሎን።

ንኣብነት፡

አዊያ

ብሊን

ኺ = ንሱ

ስኻጎራ = ሓደ ዓይነት ኦም

ኺሱሲ = ንዓታቶም

ስኻና = ምውሓጥ

ሸኻና = ምጽዋዕ

ቋንቋ ብሊን ኣገውኛ ምኻኑን ምስቶም ካልኣት ኣገውኛ ዘለዎ ናይ ድምፅን ቃላትን ሰዋስዋዊ ዝምድናን ዘጠራጥር ነጥቢ ኣብ ርእሲ ዘይምኻኑ ብዙሓት ፀሓፍቲ ዝምስክርዎ እዩ፤ ግን እዞም ዝተፈላለዩ ቋንቋታት ኣገው መኣሰን ኣኸመይን ተፈላሊዮም ክዝረቡ ከምዝጀመሩ ንምፍላጥ ኣሸጋሪ እዩ። ከምኡውን እዞም ሎሚ ኣብ ዝተፈላለዩ ክፍላተ ሃግራት (ኤርትራ፡ ጅቡቲ፡ ጎንደር፡ ወሎ) ዝርከቡ ሕዝብታት ኸላቶም ኣብ ሓደ ቦታ (ንኣብነት ላስታ) ክነብሩ ፀኒሖም ዝተፈላለዩ ዲዮም ወይስ ኣብቲ ሕጂ ዝርከቡም ቦታታት ከለዉ ካልኣት ሴማዊ ቋንቋ ዝዛረቡ ሕዝቢ ኣብ መንጎኦም ኣቲዮም ዝብል ሕቶ ምምላሽ እውን ብዙሕ መጽናዕትን ጥንቃቄን ዘድልዩ ነገር ስለዝኾነ ኣብዚ ከም ሕቶ ምቅራብ እንተዘኮይኑ ካልእ ዘቅርቦ ሓሳብ ከም ዘዩሎ ከተሓሳስብ እፈቱ።

ታሪኽ ሕዝቢ ብሊን ከም ዘመኣልክቶ ግን ቅድሚ 16 ወይ 18 ወለዶ ካብ ላስታን፣ ቋራን ከምዝመጹ ኢዩ ዝገልጽ። ንመረጋገጺ ከዓ ካብ ላስታ ኣትሒዝኻ ክሳብ ከረን ብዙሕ ቦታታት ናይ ኣገውኛ ኣስማት ከምዘለዉ ይገልጽ።
ንኣብነት ድባርዋ፡ ሓልሓለ ኣብ ሰራዮ።
ኣብራሽቆ፡ ጀረትዋ፡ ዋስደምባ፡ ፍርኩቲ፡ ሰረጅቃ፡ ድግድግ ኣብ ሓማሴን።

ከምኡውን ቃምጣኛን ኣውያን ብሊንን ከም መጠን ኣገውኛ ቋንቋታት ገና ብዙሓት ናይ ሓባር ቃላት ይርከቡዎም።

ንኣብነት

ሉኸ = እግሪ

ዕል = ዓይኒ

ቢራ (ቢረ) = ብዕራይ

ቀምባ ወይ ቀንባ = ኣፍንጫ

ጎዱጉ = ከብዲ

ናሽ = ዓጽሚ

ክርኝ = እምኒ

ገርክ = ቀትሪ

ወዘተ

2. ናይ ብሊንን ኣውያንን ዝምድና

ኣብ ኣስመራ ዩኒቨርሲቲ ዝመሃሩ ቋንቋ ኣውኛ ዚዛረቡ ተረኽቢ ከም ዝተረዳእኩዎ እውን ብሊንን ኣውኛን ተመሳሳሊ ጥራሕ ዘይኮነ ሓደ ዓይነት ቃላትን ናይ ስም ክፍላታትን ክንዲስምን ኣለዎም።

ንኣብነት። ክንድስም (በዓልቤት)

	ብሊን	አዊያ	ትግርኛ
ንጽል			
1ይ አካል	አን	እኒ (አን)	አነ
2ይ አካል (ተባዕታይ)	እንቲ	እንቲ	ንሰኻ
2ይ አካል (አንስተይቲ)	እንቲ	እንቲ	ንሰኽ
3ይ አካል (ተባዕታይ)	ኒ	ኒ፡ ሻ	ንሱ
3ይቲ (አንስተይቲ)	ንሪ	ኒ፡ ሻ	ንሳ
ብዙሕ ድርብ			
1ይ አካል	ይን	ናገር	ንሕና
2 (ተባዕታይን አንስተይትን)	እንትን	እቶገር	ንሰኻትኩም
3 (ተባዕታይን አንስተይትን)	ናው	ሻገር	ንሳቶም

ናይ መዓልታት አሰማት

ብሊን	አዊያኛ	ትግርኛ
ሰኑ	ማቺ	ሰኑይ
ሰሊጃ	ስፊት	ሰሊስ
ለን (ለብዋ)	ዮሚ	ረቡዕ
አምድ	ጃናይ	ሓሙስ
አርብ	ዓርብ	ዓርቢ
ሰምበር ሹጓኸ	ኤዳሚ	ቀዳም
ሰምበር ቅዳኸ	አድጉ	ሰንበት

ኣብ ማቺ (ሰኑይ) ቸ ምእታው ምናልባት ናይ አምሕርኛ ተጽዕኖ ከይኮነ ኣይተርፍን ኢዩ። ከመይ ቸ ዝብል ድምጺ ኣብ ኣገውኛ ባዕዲ ኢዩ።

ቋንቋ ኣገውኛ ኩሻዊ ደኣ ይኹን እምበር ክሳብ ሕጂ ዝጥቀሙሎም ፊደላት ናይ ግዕዝ ኢዮም። ናይቲ ፍሉይ ድምጺ ሻ እውን ብ1880 ለዮ ራይንሽ ዝበሃል ጸሓፊ ዝመሃዞ ኢዩ። ብሊንውን ሓደ ካብቶም ብዙሕ ዘይተጸንዑን ዘይተፈልጡን ቋንቋታት ኢትዮጵያ እዩ። ብቋንቋ ብሊን ዝተጻሕፈ መጻሕፍቲ እንተለዉ እቶም ኣብ መጨረሻ ናይ መበል 19 ዘመን (1881 - 1887) እዚ ኣብ ላዕሊ ዝተጠቐሰ ለዮ ራይንሽ ዝበሃል ጀርመናዊ ዝጸሓፎም ኣዮም፤ እዚኣቶም ከዓ፡

1. Die Bilin-Sprache = ብዛዕባ ቋንቋ ብሊን
2. Text der Bilin-Sprache =(ሰዋሰው)
3. Wörterbuch der Bilin-Sprache =(መዝገበ ቃላት)
4. The Gospel of Mark in the Bilin or Bogos Language = ወንጌል ማርቆስ

ሙንዚንገር ዝበሃል ጸሓፊ እውን ዳርጋ 2000 ዝኣኸሉ ቃላት ዝጠርነፈ መዝገብ ቃላት ጽሑፍ ኣሎ (1850)።

ከምኡውን ኮንቲ ሮሲኒ ብ1902 ዝኣኸሮም ግጥምታት ከይተጠቀሱ ኪሕለፉ ዘይብሎም ኢዮም። ብዝተረፈ ሓሓሊፍካ ናይ ትርጉም ስራሕ ኣኳ እንተዘየቋረጸ ነቲ ቋንቋ ከማዕብል ዝኸእል ወይ ኣብ ቅድሚያ ምሁራት መሰረታዊ ጽሑፍ ክበሃል ዝከኣል ስራሕ የልቦን። ግን ሓደ እንግሊዛዊ ሊቅ (ሊንጉዊስት) ፓልመር ዝበሃል ብሰዋስዋዊ ጠባይ ብሊን ብዙሕ ጽሑፍ ኣሎ።

3. ናይ ሎሚ ኩነታት ቋንቋ ብሊን

ቋንቋ ብሊን ከም መጠን ኩሻዊ ኣብ መንጎ ሴማውያን ቋንቋታት ትግረን ትግርኛን ዓረብኛን ከም ደሴት ተኸቢቡ ይርከብ። ብሊን ዝዝረበሉ ቦታ ማለት በጎስ ብሰለስተ ወአገናት (ሰሜን፣ ምዕራብ፣ ምስራቅ) ብትግረ ብሓደ ወገን (ብደቡብ) ብትግርኛ ዝተኸበ ኢዩ። ኣብ ከብዲ በጎስ (ከረን) እውን ሰለስቲኦም ሴማዊያን ቋንቋታት ምስ ብሊን ክገጥሙ ስለዝርከቡ ኣብ ልዕሊዚ ቋንቋ እዚ ዝፍጸም ተጽዕኖ በቀሊሉ ዝግመት ኣይኮነን።

ኣብ ርእሲዚ ከፃ ተዛረብቲ ቋንቋ ብሊን ምስቶም ከቢቦሞም ዝርከቡ ቋንቋታት ትግረ ትግርኛን (ዓረብኛን) ኣነጻጸርካ ብዘይ መጠን ውሑዳት ስለዝኾኑ ምስዚኣቶም ኣብ ዝተራኸቡሉ ጊዜ በብቋንቋኦም ክዛረቡዎም ይግደዱ።

ካለእ ነገር እውን ኣሎ። እዚ ከፃ ብሊን ናይ ሃይማኖትን ትምህርትን ፖሊቲካን ቋንቋ ስለዝዘኮነ፣ ኣብዚ ዓውድታት እዚ ምስ በጽሑ ካብቶም ዝበልናዮም ሴማዊያን ቋንቋታት ኪልቃሕ ናይ ግድን ይኸውን።

ንኣብነት፡

1. ብውገን ሃይማኖት እንተሪኢና ሕዝቢ ብሊን ሰለስተ ርብዒ ወይ ክልተ ሲሶ (4) እስላም ስለዝኾኑ ሃይማኖቶም ዝገልጹሉን ዝመሃሩሉን ብዓረብኛን ትግረን ይኸውን። ኣብዚ ክንምልከቶ ዘሎና ትግረውን ንባዕሉ ካብ ብሊን ንላዕሊ ብዓረብኛ እናተወርሰ ምጅኑ ኢዩ (5)። እቶም ዝተረፉ ሓደ ሲሶ ዝግመቱ ክርስቲያን ክኾኑ ከለዉ እምነታዊ ተግባራቶም ብግዕዝን ብትግርኛን ክፍጽሙ ንረኽቦም።

ሓደ ኣስላማይ (ብሊና) ኣልሓምዱልላ ኣልረቢ ለዓለሚን ክብል ከሎ ሓደ ክርስቲያን ሓዉ ከፃ ተመስገን ጎይታይ ይብል። ክልቲኡ ብብሊን ክዝረብ ኣብ ዝተደልየሉ ጊዜ ሙሳ ጃርድ ኣኸኒ ምኾነ፣ ግን እዚ ዘይኮነሉ ምኸኒያት ብውገን ቤተክርስቲያን ንክርስቲያን ብውገን መስጊድ (እስልምና) ከፃ ንእስላም በብቋንቋኦም ዝሰብኹሉን ዘኣምኑሉን ጊዜያት ውሑድ ኢዩ። እዚ ክብል ከሎኹ ብፍላይ ኣብ መንጎ ክርስቲያን ብዙሕ ናይ ቋንቋ ብሊን ትምህርተ ክርስቲያንን ስብከታትን ከዘሎውን ከመልክት እፈቱ።

ነዚ ተረዲኣውን ቤተክርስቲያን ኣብ ውሽጢ ሓጺር ጊዜ ነቲ ተተርጉሙ ዘሎ ክርስቲያናዊ ጽሑፋት ብብሊን ክትጥቀሙሎም ኣብ ምቅርራብ ከምዘላ እቶም ኣብ ሓላፍነት ዝርከቡ ሰባት ኣመልኪቶም ኣለዉ።

2. ብውገን ትምህርቲ እውን ብዙሕ ዘከራኸር ኣይመስለንን። ከመይ ትምህርቲ ንባዕሉ ሕጂ ኢዩ ኣብ በጎስ ብውሑድ መጠን ዚኣቱ ዘሎ።

3. ብውገን ሸቀጥ (ቢዝነስ) ኣንተረኣና እውን ሕዝቢ ብሊን ማሕበራዊ ሕይወቶምን ምጣኔ-ሃብታዊ ኩነታቶምን ኣብ ሕርሻ ዝተመስረተ ከም ምጅኑ መጠን፣ ናይ ሸቀጥ ቃላት ካብ ዓረብ ዝተወስደ ኢዮም። ንኣብነት ሓጀት፣ መኸሰብ፣ ከሳር፣ ሸሪከት።

4. ከምኡ ውን ፖሊቲካዊ ቃላት መብዛሕቶም ናይ ዓረብ ወይ ድማ ናይ ኣምሓርኛ ኢዮም።

ንኣብነት፡

ሕክም (ሜሪ) = መንግስቲ

ደውለት = ሃገር

ኣውራጃ = ኣውራጃ

ወረዳ = ወረባ

እምበኢኣርከስ እቲ ሎሚ ንጸሓፍቲ ዝገርም ዘሎ ነገር ምስ እዚ ኩሉ ናይ ቋንቋታት ተጽዕኖን፣ ብጅግራፊካዊ ኣቀማምጥኡ ዝተደረተን ከሎ ከመይ ኢሉ ቋንቋ ብሊን ነዚ ኹሉ ዘመናት ተቃሊሱ ክጸንሕ ኪኢሉ።

ኣብ መጭረሻ ኸስ ክንምልሾ ዘሎና ሕቶ ቋንቋ ብሊን ከይምዕብል ዝኸልከሎ ምኽኒያት እንታይ ኢዩ ዘይኮነስ ከመይ ጌሩ እዚ ቋንቋ እዚ ምስዚ ኩሉ ተጽዕኖን ኣቀማምጥኡን (ኣብ መንጎ ሴማዊ ልሳናት ከም ደሴት በይኑ ብምርካብ) ከይደኸመ (ከም ቃምጣ) ወይ ከይጠፍኤ ተሪፉ ዝብል ሕቶ ኢዩ።

መደምደምታ

ኣብዚ ላዕሊ ከምዝተመልከተ ብደቂ ዓዲ ዝተገብረ ብዙሕ ጸዕሪ ከምዘዩ እኳ እንተተኮነ ግን ካብዚ ዝሓለፈ 10/15 ዓመታት ጀሚሮም ትጉሃት ተመሃሮን ካልኣት ተገደስትን ናይ እኖኦም ቋንቋ ኒሕ ደፊኡዎም ብዙሕ ጽሑፋት ቀሪቦም ከምዘለዉ ከመልክት እፈቱ። ንኣብነት፡ ሓደ ዳርጋ 4780 ቃላት ኣቢሉ ዝሓዘ መዝገበ ቃላት (ብቋንቋ ብሊን ዘጽንዑ ማሕበር) ተሰናዲዩ ኣሎ። ከምዝከኣል መጠን እውን ትርጉም (ምስ ኣብነታት) ናይቶም ቃላት ተዋሃቡ ኣሎ። ብተምሃራይ መኰነን ኣማኑኤል ዝተሰናደወ መላመዲ ቋንቋ ብሊን እውን ከይተጠቀሰ ክሕለፍ ዘይግብኦ ንኡድ ስራሕ ኢዩ።

ብዝተረፈ ቋንቋ ብሊን ንኪጽናዕስ ይትረፍ ክትዛረቦ ኣኳ ዘይትደፍረሉ ጊዜ ሓሊፉስ ብሳላ ኣብዮትና ዝተረኸበ ማዕርነት ተጠቂሙ ኣብ ማዕረ ጉባኤ (ኣኼባ) ክቀርብ እሞ ምቹእ ኩነታት ንዝፈጠረልና ገስጋሲ መንግስቲ ብስም ኩሎም ብሔረሰብ ብሊን ከመስግን ደስ እናበለኒ ኢዩ።

መሓበሪ ጠቅሲታት

1. ቋንቋ ኣብ ኢትዮጵያ፡ ብበንደርን ብጽቱን ዝተጻሕፈ መጽሓፍ፡ ሎንዶን 1976 ገጽ 41
2. ዘይሴማዊያን ቋንቋታት፡ ሰሜይን ምስራቅ ኣፍሪቃ፡ ብበሪያን ታከርን 1966 ገጽ 395፡ 540
3. ቋንቋ ኣብ ኢትዮጵያ፡ ገጽ 41፡ ከምኡውን ብ1 ሰነ 1977 ብመምህር ሃብተ ዘርኤ ዝቀረበ ጽሑፍ ተመልከት። ብሔራዊ ተሰናዕዎ ዘልሳነ ግዕዝ በበቄል ቋንቋ ግዕዝ ገጽ 12- 13
4. ዘይሴማዊያን ቋንቋታት (ኣብኡ) ገጽ 598
 ከምኡውን ታሪኽ ሕዝቢ ኢትዮጵያ ብጆርጅ ሂፕስኪ 1967 ገጽ 43 ተኣመልከት።
 ኣብዚ ቀዳማይ ጽሑፍ ንቑጽሪ ኣስላም ሕዝቢ ብሊን ማዕረ 2/3 ገይሩ ክቅርቦም ከሎ እዚ ዳሕረዋይ ጸሓፊ (3/4) ይህቦም። ብ1976 ኣብ ዝተገብረ ጸብጻብ ሕዝቢ ክርስቲያን ብሊን እውን 30,000 ከምዝኹኑ ናይ

ካቶሊካዊት ቤተክርስቲያን ዕቅብና ከረን ሓለፍቲ ይገልጹ። ናይ ሕዝቢ ብሊን ጠቅላላ ቍጽሪ (ጸብጻብ) በቲ ናይ 1ይ ግምት (2/3 እስላም) 90,000 ክኾኑ ከለዉ በዚ ዳኤረዎይ ግን (3/4 እስላም) ማዕረ 120 000 ኣቢሎም ይኾኑ ማለት ኢዩ።

5. እስልምና ኣብ ኢትዮጵያ ብትሪምንጋም ገጽ 148
